

דף קריאה

«בזיזה»

רומן מאת רובר קזנובאס — מהדורה שנייה מתוקנת ומעודכנת (2025)
בדיון היסטורי — ביזת ארמון הקיץ, זיכרון והשבה תרבותית

1. פרטים כלליים

כותרת: בזיזה

מחבר: רובר קזנובאס

ז'אנר: רומן היסטורי / כרוניקה תיעודית, רב-קולית (צרפת – סין)

מבנה: הקדמה + פרולוג + 4 פרקים + אפילוג

מהדורה: מהדורה שנייה מתוקנת ומעודכנת, הפקדה חוקית דצמבר 2025 (ספר אלקטרוני ומודפס)

ISBN: 978-2-489502-00-8

תקופה(ות) הנסקרת(ות): 1863–1859 (המסע, השוד והקמת המוזיאון הסיני בפונטנבלו) ועד 2023 (אחרית דבר תיעודית על הדיון העכשווי בנושא ההשבה)

מקומות מרכזיים: פריז; ים סין ומבצרי דאגו; בייג'ינג וארמון הקיץ (יואן-מינג-יואן); שנגחאי; סינגפור; פונטנבלו

משאב משלים: המוזיאון הסיני בפונטנבלו, יצירה אמיתית של הקיסרית אז'ני, משמש גשר בין הבדיון לבין הדיון האמיתי בנושא ההשבה

מו"ל שותף: International Restitutions (ארגון לא-ממשלתי בראשות המחבר)

2. הצגה כללית

«בזיזה» משחזר את ביזת ארמון הקיץ (יואן-מינג-יואן), סמוך לבייג'ינג, באוקטובר 1860, בעת מלחמת האופיום השנייה. הרומן שוזר יחדיו את נקודות המבט של הפיקוד הצרפתי-בריטי הבכיר (הגנרל דה מונטובן, הלורד אלגין, הברון גרו), חיילים מן השורה, עדים סינים לשוד — סריס הראש אן דהאי והגנן צ'ן וויי — והקיסרית אז'ני, שמקימה בפונטנבלו את המוזיאון המיועד לקלוט את השלל. העלילה עוקבת אפוא אחר שלושה צירי זמן: ההחלטה וביצוע השוד ולאחריה השרפה (1860), מסע השלל לצרפת והקמת המוזיאון (1860–1862), ולבסוף אחרית דבר תיעודית המאריכה את הסיפור עד לדיון העכשווי בהשבת היצירות, עד שנת 2023.

כפי שההקדמה הפותחת מציינת, הרומן נשען על מחקר היסטורי מעמיק — דוחות צבאיים, עדויות של ניצולים סינים, מאמרים מן התקופה, ארכיוני מוזיאונים אירופיים. אף שדמויות מסוימות בדויות כפרטים, חוויותיהן מבוססות על עדויות אמיתיות של ניצולים; החפצים, המבנים והאירועים מטופלים בדיוק שהמקורות הזמינים מאפשרים. מכתבו של ויקטור הוגו המגנה את השוד, המשולב בעלילה, הוא מסמך אותנטי משנת 1861.

3. תקציר לפי פרקים

הקדמה — הערה פותחת

המחבר ממקם את הרומן בין שחזור לבדיון: הדמויות ההיסטוריות נקראות בשמן, ואילו הדמויות הבדיוניות מגלמות חוויות שהעידו עליהן עדויות אמיתיות. ארמון הקיץ מוצג כאחד האובדנים התרבותיים הגדולים של המאה ה-19.

פרולוג — פריז, 4 בנובמבר 1859

המרשל ראנדון מפקיד בידי הגנרל קוזן דה מונטובן את הפיקוד על חיל המשלוח הצרפתי בסין, לצד הבריטים בפיקודו של הלורד אלגין. המשימה הרשמית היא לאכוף את הסכם טיינג'ין; השמועות על אוצרות ארמון הקיץ נותרות, לעת עתה, בגדר «נסיונות» תלויות ועומדות.

פרק 1 — דרך החרפה

פרידתו של מונטובן מאשתו לואיז בפריז חושפת דאגה שהרשמי אינו מבטא. על הסיפון, הסמל בומון מפקח על מגויסים צעירים (דובואה, לרו) האחוזים אימה מן המעבר לסין. בהונג קונג ולאחר מכן בטיינג'ין פורצים מתחים אסטרטגיים בין מונטובן, הגנרל גרנט והלורד אלגין, המתמתנים בזכות הברון גרו. רצח בעיניים של שמונה-עשר שליחים אירופים שנשבו בידי הסינים דוחף את אלגין לדרוש «צדק» לדוגמה: הריסת ארמון הקיץ, שגרו מתנגד לה ומונטובן דוחה אותה מיום ליום.

מונטובן מטיל על שלושה קצינים משכילים — בסייר, פולד, לאמבר — להפוך ל«נציבי שלל המלחמה» ולבחור שלוש מאות חפצים עבור הקיסר והקיסרית אֶזְנִי. המפקד הקפדני של אולם הכס, ולאחר מכן של שאר הארמון, משלב התפעלות אסתטית עם אי-נוחות גוברת נוכח היקף השוד שכבר החל בקרב החיילים.

פרק 3 — העדים השותקים

בלילה שבין 17 ל-18 באוקטובר 1860, אן דהאי, סריס הראש זה ארבעים ואחת שנה, קולט את היקף האסון לצד חניכו הצעיר לי ליאניניג. הארמון נופל, הספרייה הגדולה עולה באש. אן דהאי, לי ליאניניג והסריס צוי יוגוואי משוטטים בין ההריסות, אוספים את עדותה של צ'ין יואה על מות אחותה הצעירה צ'ין מיי, קוברים אותה בגן השזיפים ומנהלים רישום של תשעים ושלושה קורבנות השוד בטרם נמלטים אל הגבעות, ומאותה שעה «שומרים נצחיים» של זיכרון הארמון.

פרק 4 — המסע

הסגן הנרי רו מלווה שישים ושבע תיבות שלל עד לצרפת על סיפון «L'Avalanche», תחת מבטו הביקורתי של הקפטן מוראן, המערך כי המשימה קרובה לפיראטיות. בפריז פוגש רו את צ'ין וויי, גנן לשעבר של ארמון הקיץ הגולה שמצא מחסה אצל האב דוראן, המוריש לו חלוק ירקן ומזמין אותו להעיד. בפונטנבלו חונכת הקיסרית אֶזְנִי את המוזיאון הסיני, ובד בבד מקבלת מכתב מאשים מאת ויקטור הוגו, הגולה בגרנזי, המעמיד אותה מול אשמתה שלה.

אפילוג

אחרית דבר תיעודית: גורלן העתידי של הדמויות (מחברותיו של אן דהאי שנמצאו ב-1985, יומנו של רו שפורסם ב-1932, אבן הירקן שהוענקה למוזיאון גימה) מתחברות אל ההיסטוריה האמיתית של המוזיאון הסיני בפונטנבלו ואל הדיון העכשווי בהשבה, עד ביקורם של סטודנטים סינים ב-2023.

4. הדמויות המרכזיות

הגנרל שארל קוזן דה מונטובן (1796–1878), לימים הרוזן דה פליקאו

מפקד חיל המשלוח הצרפתי; קרוע בין משמעת צבאית לחרטת מצפון, הוא מסרב להשתתף בהצתה מבלי להתנגד אי-פעם בגלוי לשוד.

הלורד אלגין (שליח מוסמך בריטי)

מצווה על הריסת הארמון כתגמול על מות השליחים האירופים שעונו; מגלם את ההיגיון של «צדק» עונשי שהפך לעיקרון.

הברון גרו (שליח מוסמך צרפתי)

הקול היחיד המתנגד בגלוי להריסת הארמון, בשם השמירה על מורשת האנושות.

הנרי רו (סגן בארטילריה)

מופקד על ליווי השלל לצרפת; פגישתו עם צ'ין וויי ויומנו האישי הופכים אותו לעד הבוחר באמת על פני דוח מרוכך.

אוגוסט מוראן (קצין ימי)

מצפונן הביקורתי של הרומן, קורא לגזל ולצביעות המשימה המצווה-ציוויליזציה בשם המפורש; מסיים את קריירתו כסגן-אדמירל, נגוס בחרטה מאוחרת.

אן דהאי (סריס הראש)

נאמן זיכרון הארמון זה ארבעים ואחת שנה; הופך, בזכות מחברותיו, לעד הסיני של ההרס ולשומר שמות הקורבנות.

צ'ין וויי (גנן לשעבר של ביתן הטווסים)

גולה בפריז, מוסר לרו את הסיפור האישי על הגנים שנעלמו ומפקיד בידיו חלוק ירקן, השריד היחיד שניצל מן הארמון.

הקיסרית אֶזְנִי (1826–1920)

מייסדת המוזיאון הסיני בפונטנבלו; עימותה עם מכתבו של ויקטור הוגו חושף אשמה שהיא מודה בה אך שאינה מובילה מעולם לפעולה.

מגלותו בגרנזי, מכתבו — מסמך אותנטי משנת 1861 — מכנה את צרפת ואנגליה «שני שודדים» ודורש את השבת החפצים לסין.

5. הנושאים המרכזיים

גניבה המתחפשת להליך

שלל מלחמה הופך, מכוח צו מ-3 במאי 1832, ל«חלוקה» תקנית — מבלי לחדול, באותו הדיאלוג עצמו החושף זאת, מלהיקרא גניבה בפי מבצעה.

עינויי מעטים כהצדקה קולקטיבית

מותם של שמונה-עשר שליחים שנשבו משמש עילה להריסת ארמון שלם: הרומן מטיל ספק ביחס שבין פשע אישי לתגמול המוני.

לתת שם למתים כנגד אנונימיות המספרים

אל מול הסיכומים המספריים של המטה הכללי, אן דהאי עורך רישום המעניק שם, גיל וחלום לכל אחד מקורבנות הגזל — ובהם הצעירה צ'ין מיי, בת חמש-עשרה.

מה שנותר ממקום שנחרב

חלוק הירקן של צ'ין וויי, כלי החרסינה שסדקיהם ניכרים, שירו של סו דונגפו שניצל מן האש: הרומן מתעכב על מה שנותר ממשית מהרס טוטלי.

לדעת מבלי לפעול

אז'ני, רו ומוראן, כל אחד מהם, מכירים בסתר לבם או בכתב באופיו של הפשע שבו נטלו חלק — מבלי שאיש מהם יגיע, בתחומי זמנה של העלילה, עד לתיקון של ממש.

6. מה מתועד ומה בדוי

ביזת יואן-מינג-יואן ולאחריה שרפתה באוקטובר 1860, שהוחלטה בידי הלורד אלגין כתגמול על מות שליחים אירופים שעונו, וכן הקמת המוזיאון הסיני בפונטנבלו בידי הקיסרית אז'ני — הקיים עד היום — הם עובדות מוכחות של מלחמת האופיום השנייה. המכתב המצוטט בפרק 4, המכנה את צרפת ואנגליה «שני שודדים», מביא את הטקסט האותנטי ששלח ויקטור הוגו מגלותו בגרנזי בשנת 1861, שהפך מאז לטקסט מכונן בנושא שוד תרבותי בזמן מלחמה.

נותרים בתחום הבדיון הדיאלוגים והמחשבות האישיות המיוחסות לדמויות ההיסטוריות (מונטובן, אלגין, גרו, אז'ני), וכן מכלול הדמויות הנושאות את מבטו של הרומן על המובסים — אן דהאי, לי ליאנינג, צ'ין יוגואי, צ'ין מיי וצ'ין יואה, צ'ין וויי — ועל החיילים הצרפתים — רו, מוראן, בומון, דובואה. לפי הקדמת המחבר, דמויות אלה מגלמות חוויות שהעידו עליהן עדויות אמיתיות של ניצולים, מבלי להיות בעצמן תעתיק שלהן. הגורל המיוחס לכל אחת מהן באפילוג — מחברות שנמצאו, יומן שפורסם, ירקן שהוענק למוזיאון גימה — מאריך באופן בדוי את ההיסטוריה האמיתית של מוזיאון פונטנבלו עד לדיון העכשווי בהשבה.

7. בנייה נרטיבית וסגנון

- חלוקה לארבעה פרקים רחבי היקף בלבד, שכל אחד מהם מוקדש לחוליה נבדלת בשרשרת השוד (ההחלטה, הפקידה, ההרס, ההובלה), במקום רצף של סצנות קצרות.
- עריכה מתחלפת במקום חוט עלילה יחיד: הרומן נוטש כליל קבוצת דמויות אחת בכל פרק כדי לעקוב אחר אחרת, ללא דמות אחת החוצה את מלוא העלילה מקצה לקצה.
- פרק 3 המונח בידי דמויות סיניות בלבד (אן דהאי, לי ליאנינג, צ'ין יוגואי, צ'ין יואה), הרגע היחיד ברומן שבו הקול הצרפתי נעלם כליל מן ההגות.
- סצנות אלימות פיזיות המתוארות ללא השמטה (הריגה איש-מול-איש, קטיעת איברים, שרפת הספרייה), המנוגדות לצניעות סצנות הפיקוד.
- אפילוג-תיק שאינו סוגר את העלילה אלא מתחקה, דמות אחר דמות, אחר מה שעלה בגורל כל אחת מהן במשך למעלה ממאה שנה, בסגנון פנקס מחקר היסטורי.

8. ציטוטים בולטים

הלשון הנקייה שנחשפת — פרק 4
«מלאות באוצרות קיסריים. — גנובות, התכוונת לומר.»

וידויו של מוראן — פרק 4
«אנחנו שודדי ים במדים.»

נאום הגנתו של אן דהאי — פרק 3
«אתם מענישים שמונה מאות שנות אמנות בעד מעשיהם של מעטים.»

מכתבו של ויקטור הוגו — פרק 4
«האחד ביזו, האחר הצית.»

מורשתו של צ'ן וויי — פרק 4
«חפצים אלה אינם שייכים לך. אך כעת אתה הישומר עליהם.»

לקחו של מא דקואן, כפי שסיפר אן דהאי — פרק 3
«איננו מה שעשו מאיתנו. אנחנו מה שאנו בחרים להיות למרות זאת.»

9. ניתוח ביקורתי

נקודות חוזק

- פרק 3, המונח מראשיתו ועד סופו בידי דמויות סיניות בלי שאף מבט צרפתי יתערב בו, מעניק לביזת הארמון גרסה שאינה עוברת דרך המנצחים.
- מכתבו של ויקטור הוגו, מסמך אמיתי המושלל כמות שהוא בתוך הבדיון, מטה סצנה שלמה ברומן לעבר הארכיון בלי שבר בטון.
- הניגוד, שמעולם אינו מוצג בפירוש אך תמיד מורגש, בין אוצר המילים המשפטי של החלוקה לבין התיאור הפיזי של השוד, חוסך מן הרומן כל נימה מטיפה.
- מחוותו של אן דהאי, המתעד את זהותה המלאה של קורבן אלמונית (צ'ין מיי), מעניקה לרישום המתים משמעות החורגת מסטטיסטיקת מלחמה גרידא.

מגבלות ונקודות לתשומת לב

- אף דמות אינה חוצה את ארבעת הפרקים כולם: היעדר חוט עלילה יחיד זה, אף שהוא משרת את העריכה המתחלפת, עלול גם לדלל את קשר הקוראים לאורך הרומן.
- פרק 4 מרכז בעצמו את מסע השלל, המפגש עם צ'ן וויי ואת סצנת אִזְנִי/הוגו, בעוד שכל אחד משלושת הפרקים הראשונים מתמקד באירוע יחיד.
- הדמויות הנשיות — לואיז דה מונטובן, צ'ין יואה, הדוכסית דה מלקוף — נותרות מוגבלות לתפקידי משנה, בלי שאף אחת מהן תישא, כמו אִזְנִי, סצנת מצפון עצמאית ומלאה.
- הדמויות הסיניות של פרק 3 (צ'ין מיי, צוי יוגואי, לי ליאנינג) נעלמות לאחר מכן מן העלילה: בניגוד לדמויות הצרפתיות, גורלן אינו נשוב ונודון באפילוג.

10. סיכום

«ביזזה» משחזר אירוע מוכח ומעט ידוע לציבור הצרפתי הרחב — ביזת ארמון הקיץ — בכך שהוא מעניק קול לשני הצדדים, מנצחים ומובסים, שם ההיסטוריוגרפיה הקלאסית שומרת לרוב רק על גרסת המנצחים. כוחו נטוע בעריכה המתחלפת הזו, המטה בלי מעבר מן מועצת המלחמה אל ליל הסריס הסיני, ובשילוב מסמך אותנטי — מכתבו של ויקטור הוגו — בליבה ממש של הבדיון. כך פועל הרומן גם כשחזור של מעשה מלחמה קולוניאלי וגם כטיעון בעד השבתה של המורשת התרבותית

ניתוח סגנוני מלא

בזיזה

רומן מאת רובר קזנובאס

מחקר של השפה, הבנייה הנרטיבית והאפקטים הרטוריים

נערך בידי פייר קולונז'

עריכה מתחלפת — כתיבות העדות — שני מרשמי שפה — אלימות וצניעות — מסמך אמיתי בתוך הבדיון

מבוא מתודולוגי

מחקר זה עוסק ב«בזיזה» מאת רובר קזנובאס, על מלוא היקפו (הקדמה, פרולוג, ארבעה פרקים, אפילוג). במקום להטיל על הטקסט תבנית ניתוח קבועה מראש, הוא יוצא מן היסודות המעניקים לרומן המסוים הזה את ייחודו: חלוקה לארבעה מקטעים בלבד, עריכה הנוטשת כליל צד אחד לטובת האחר מפרק לפרק, כתיבה של אלימות פיזית בלי ריכוך, ושילובו של מסמך היסטורי אותנטי בליבת הבדיון. מתוך תצפיות אלה, הייחודיות ל«בזיזה», נבנים הפרקים הבאים.

1. עריכה מתחלפת, ללא חוט עלילתי יחיד

«בזיזה» אינו עוקב אחר גיבור החוצה את כל העלילה: כל פרק משנה כליל את קבוצת הדמויות, את המקום ואת הצד. פרק 1 שייך לפיקוד הצרפתי-בריטי, פרק 2 לשלושה קצינים המבצעים מפקד, פרק 3 עובר בלי מעבר אל הצד הסיני — אף צרפתי אינו מופיע בו — פרק 4 חוזר לצרפת עם דמות חדשה לגמרי, הסגן רו. עריכה זו של מקטעים אטומים, הקרובה לעריכה המתחלפת הקולנועית, מחייבת את הקורא לבנות בעצמו את הקשרים בין נקודות המבט במקום לקבלם ממספר-מתווך.

פרק 3, המונח כליל בידי אן דהאי, ליאניניג, צוי יוגוואי וצ'ין יואה, הוא בהקשר זה המחווה העזה ביותר בספר: לאורך פרק שלם, המילה והמבט שייכים אך ורק למובסים, ומהפכים את ההיררכיה הנרטיבית ששלושת הפרקים האחרים היו עשויים לבסס כברירת מחדל.

2. שני מרשמי שפה שאינם מתמזגים לעולם

הרומן מציב זה לצד זה, בלי למזג ביניהן, שתי כתיבות מנוגדות. מצד אחד, שפת הפיקוד והחוק — «נציבי שלל המלחמה», «צו מ-3 במאי 1832», «סעיף 119», «חלוקה» — המלבישה את השוד כהלך מנהלי. מצד שני, שפה גולמית וקונקרטי לתיאור המעשה עצמו: כלי חרסינה הנסדקים תחת הצעדים, איש הקורס «כשהוא יורק דם», ספרייה שהפכה ל«אפר אפור ודק». הרומן אינו מגיב על הפער הזה: הוא מסתפק בכך שהוא מניח לשתי השפות להתחלף, עמוד אחר עמוד, ומותיר לקורא את המלאכה למדוד את המרחק שבין המילה לדבר עצמו.

«מלאות באוצרות קיסריים. — גנובות, התכוונת לומר.»

פרק 4 — שני המרשמים מתנגשים באותה תגובה עצמה.

מרשם שלישי, נדיר יותר, מופיע כאשר המילה עוברת לדמויות הסיניות: אוצר מילים של גנים, קליגרפיה, תה, קצב איטי יותר של המשפטים — כאילו השפה עצמה משנה את קצבה בשעה שהדובר מתחלף.

3. העדות הכתובה כמחווה פוליטית

שלוש דמויות מעלות על הכתב את מה שאין הן מעזות לומר בקול: הסגן רו מנהל יומן, הקיסרית אז'ני מפקידה את ספקותיה בשלה, אן דהאי עורך רישום מתים ולאחר מכן מחברות שיישארן מוסתרות למעלה ממאה שנה. איש משלושתם אינו קורא את כתבי השניים האחרים: הרומן אינו מעמיד ביניהם דיאלוג, אלא מוביל אותם, כל אחד בנפרד, אל אותה מסקנה עצמה. הכתיבה האישית הופכת כך, ברומן זה, למרחב היחיד שבו ניתן לסתור את האמת הרשמית ללא השלכה מיידית.

«בזוז. יש לקרוא לדברים בשמם.»

פרק 4 — המשפט הראשון שרו מעז לכתוב, לאחר שהשתק אותו בקול רם.

אן דהאי הולך רחוק יותר מווידיי אישי גרידא: הוא נותן שם. הקטע שבו הוא מתעד את זהותה המלאה של גננת צעירה שנהרגה בזמן השוד — גילה, טעמיה, חלומותיה — הופך את מעשה הכתיבה לפעולת התנגדות כשלעצמה, המנוגדת נקודה לנקודה לספירות האנונימיות של המטה הכללי.

4. כתיבה חזיתית של האלימות

בניגוד לרומן שהיה שומר על מרחק מן הקרב, «בזיזה» מצלם מקרוב את ההריגה, את קטיעת האיברים ללא אופיום, את השרפה המשתלטת על המדפים. קרבה פיזית זו אינה חסרת פשר: היא משמשת כמעט תמיד להטות דמות, כמו הצעיר דובואה, שלאחר שהרג אדם בקרב איש-מול-איש, לא ישוב עוד להתאושש.

«משהו זה עתה נשבר בתוכו, משהו שלא יתוקן עוד לעולם.»

פרק 1 — דובואה, מיד לאחר קרבו הראשון.

חזיתיות זו מבחינה בין הרומן לשחזור דיפלומטי גרידא: האלימות אינה תפאורה מרומזת, היא התנאי החומרי שדיוני המטה הכללי, גבוה יותר בטקסט, עמלים דווקא שלא לתת לו שם לעולם.

5. מסמך אמיתי המושגל בבדיון

הרומן משלב, בלי לציין זאת אלא בשם מחברו, טקסט שאינו בדיון: המכתב ששלח ויקטור הוגו בפועל בשנת 1861, מגלותו בגרנזי, כדי לגנות את ביזת ארמון הקיץ. תהליך השתלה תיעודי זה — הבאת הדמות הרומנטית של אז'ני לקרוא טקסט שהקיסרית ההיסטורית קיבלה בפועל — יוצר נקודת מפנה שבה הגבול בין רומן למסמך נמחק כליל, למשך סצנה אחת.

«האחד ביזו, האחר הצית.»

פרק 4 — קטע ממכתבו האוטנטי של ויקטור הוגו, המשולב בעלילה.

הסצנה הבאה — אז'ני קוראת שוב את המכתב, מזהה עצמה בו, אך בכל זאת מסרבת לפעול — בדויה כליל: זהו החיבור הזה בין טקסט הניתן לאימות לבין מצפון מדומיין המהווה, יותר מהשאלה מלומדת גרידא, המחווה הסגנונית המיוחדת ביותר ברומן.

6. משפט החוצה מאה וחמישים שנה

נוסחה אחת שבה, כמעט מילה במילה, בשלושה רגעים נבדלים בספר, המרוחקים ביניהם למעלה ממאה שנות זמן רומני: מפיו של צ'ן ווי מול רו, לאחר מכן מתחת לעטו של רו ביומנו שלו, ולבסוף בקולו של המספר בעמוד האחרון ממש, ביחס למוזיאון כפי שהוא קיים כיום.

«חפצים אלה אינם שייכים לך. אך כעת אתה השומר עליהם.»

פרק 4 — צ'ן ווי אל רו; אותו רעיון עצמו חותם את הרומן באפילוג.

בניגוד לתזכורת תמטית גרידא, חזרה זו היא מילולית: המילה «שומר» אינה מוחלפת מעולם במילה נרדפת, כאילו ביקש המחבר שתיוודע עמוד אחר עמוד, ללא תלות בדמות המבטאת אותה.

7. קצב: מן המשפט הקצר אל הפסקה הארכיונית

קצבו של הרומן משתנה בעוצמה בהתאם למסופר. סצנות הקרב והאבל (פרקים 1 ו-3) מתקדמות במשפטים קצרים, לעיתים שמניים, המזרזים את קצב הקריאה.

«פים. יקרי-ערך. גנובים.»

פרק 4 — שלוש מילים לסגירת סצנת המוזיאון.

לעומת זאת, האפילוג מאמץ תחביר של תמצות היסטורי, עם פסקאות המסכמות במשפט אחד כמה עשורים («מחברותיו של אן דהאי שרדו [...] הן אוחדו ופורסמו לבסוף בשנת 1985»). ניגוד קצב זה, בולט יותר מסתם החלפת סצנה, הופך את האפילוג לטקסט נפרד, הקרוב יותר לתיק תיעודי מאשר לעלילה.

8. נקודות חוזק ומגבלות סגנוניות

נקודות חוזק

- עריכה של מקטעים אטומים המעניקה לפרק הסיני (פרק 3) עצמאות נרטיבית נדירה, מבלי להכפיפו אי-פעם למבט צרפתי.

- השתלה מוצלחת של מסמך היסטורי אותנטי — מכתבו של ויקטור הוגו — המזיזה, למשך סצנה אחת, את הגבול שבין בדיון לארכיון.
- משפט-מוטיב ("אתם כעת שומריהם") החוזר במדויק במרחק של מאה וחמישים שנה, המעניק לרומן ארכיטקטורה מילולית הנראית לעין בלתי מזוינת.
- סירוב ללשון נקייה בסצנות האלימות, החוסך מן הרומן צמצום המלחמה להיבטה הדיפלומטי בלבד.

מגבלות ונקודות לתשומת לב

- עריכת המקטעים, אף שהיא מעניקה לפרק 3 את כוחו, שוללת מן הקורא גם דמות שהייתה חוצה את כל הספר ומאחדת את הכלל רגשית.
- פרק 4, היחיד המשתרע על פני כמה חודשים ושתי יבשות, מרכז בעצמו את רוב סצנות ההכרעה המוסרית, על חשבון איזון נפחי בין ארבעת הפרקים.
- האפילוג, בעל אופי תיעודי כמעט, מסמן שבר קצב חד ביחס לעלילה שקדמה לו, עד כדי כך שהוא נקרא כמעט כטקסט נספח.
- הדמויות הסיניות המשניות (צ'ין מיי, צוי יוגואי, לי ליאניניג) מופיעות רק בפרק 3 ולאחר מכן נעלמות מן העלילה, מבלי שגורלן ייבחר מחדש באפילוג, בניגוד לגורל הדמויות הצרפתיות.

סיכום

סגנונו של «בזיזה» חב פחות למגוון דמויות רטוריות ויותר למנגנון בנייה: עריכת מקטעים המעניקה, פעם אחת בספר, את מלוא זכות הדיבור למובסים; שתי שפות שאינן מתורגמות אף פעם זו לזו, שפת החוק ושפת הגוף; מסמך אמיתי המוחדר לתוך הבדיון; משפט החוזר, זהה, במרחק של מאה וחמישים שנה. זוהי הארכיטקטורה הזו, יותר מכל מנגנון בודד זה או אחר, ההופכת את הרומן לשחזור המסרב להכריע בין המסמך לעלילה.

«חפצים אלה אינם שייכים לנו. אך כעת אנו השומרים עליהם.»

נוסחה החוזרת שלוש פעמים ברומן — היחידה המסכמת, בכוחות עצמה, את מטרתו.